

ОТАЦБИНА

КЊИЖЕВНОСТ, НАУКА, ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ

ГОДИНА ПРВА

КЊИГА ДРУГА

СВЕСКА 5, 6, 7 и 8

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ВЛАДАН ЂОРЂЕВИЋ

У БЕОГРАДУ

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

1875

КРАЋА И ПРЕЌРАЋА ЗВОНА

приповијест поборска нашијех доба

С трага тридесет годин дана, једно јутро у првоме прашку зоре, баш кад се дијеле дан и ноћ, викне момак с Панькамена, поклич поборскијех села: „Ој, кнеже Вуко, кнеже!“ Озове му се кнез са струге: „Ој, море ој!“ а момче: „добро јутро!“ па кнез по одушку „добра мӯ срећа била!“ Настави момак: „Хајде, зло ти јутро не било, неко ти однесе звоно с цркве“. Скочи кнез као да се помами, покликне село на окун, и људи оружани у трен од ока стану се код саборне цркве светога Јована богослова; кад збиља, на цркви нема звона. Свако се снеби и зачуди вражијему послу, пак стадоше међу се гонетати и разгажати ко је лунеж и од куд. Ни стопе ни тражине око цркве, као да није ни чепала, камо ли вардала људска нога; док од једном кнез сјетно невесело начне овако да говори: „Ево нас, браћо, нађе изненада штета и срамота, да такијех није још на људе падало. Дође лунеж пак не покраде из њедара. Сад ће рећи приморци цијелијем разлогом да смо ништавци, који лежимо женама у скотовима.....“.. Болје да је тром спржно десет домаћина при овоме влу! Кад смо изпогибали на Кандији, бранећи дужду витешки оток, и кад нас је Махмуд-паша опљачкао и заробио, простиране, свак се је барем по три пут замијенио, а сад остадосмо за укора, као да смо припасали опрегљаче, или заједи кућеље! А ти Рашко, који пириш готово у сјену црковноме, како се у зао час не пробуди на онакви жамор, јер није ту била војсци шала натезати се оном хриром звона низ ове продоли. — И чујте ме добро, Побори! Док овој краји не дођемо у траг, не ће се црква отварати ни у њој канђела у жећи, ни ми предавати пуње ни проскуре, е да би се и светоме

Јовану дотужило, да лупеже накаже и од њих чудо почини; јер ми се све нешто смијева као да овога не би било без домаћега масла и навађања.“ Тако се кнез дохвати руком за бирницу, што је укована при вратницама црквенијема; а други га дотакне за лакат, а овога трећи, а трећега четврти, и тако све на прије док начине око цркве коло, пак се из гласа закуну да буде као што је кнез рекао.

Не проговори нико осим Рашка при растанку којега ужишац опече она кнежева укорба: „Ја сам јуче цио дан сјекао лаз пак заспах као заклан, и преспах цијелу ноћ с уха на ухо док ме онај поклич у свињању не пробуди. Као пред некијем чудом нијесам никад у свом дану тврђе уснуо. И чујте ме добро, браћо! ако и немате кога; ево сам се примакао ждијелу вијечнога дома, пак ви се кунем на сва четири јеванђеља, а прав се у Бога не уклео, волно бих да су ми јединца сина с Коловира донијели у комаде, него што су не обезвонили као никуд људи. Но онет се у јаду тјешим и разабирам: и ако сам ја тобож најближи сусјед овоме храму, ја му нијесам ни чувар ни домаћин пак се чудим, хвала му и слава, овоме старцу светоме Јовану, чemu се пушта илијенити, како лупежима не осуши руке до ражена, но паде на мене да га ја тобож чувам и стражим, који нијесам вриједан ни своју сиротињу пазити, а камо ли црковину. Но чујте ме! Уговоримо на овоме мјесту сојбину педесет жутијех дуката, то је по мртве главе, пак их скупимо, што црковином што сеоскијем порезом, да их дамо соку који насочи звоно је лупеже, а не ћемо га до муке просочити. Овако су нам стари радили, пак радимо и ми.“

И тако збиља притврде и закључе сви у једно грло, пак се разиђу по работи, а кнез даде лицбу на четири пазара три пут у три нећеље, пред Будвом, и пред Котором, на Виру и на Црнојевића Ријеци: ко насочи звоно и лупежа да му је сојбина педесет дуката, и тврда вјера да га просочити не ће до муке.

Оно ти не прође дugo времена, кад једно вече у првом мраку, паде пријатељ у кућу кнежеву, назове му добро вече, и приступи к огњишту да се озебао огрије. Кад остану њих два сама, рекне кнезу, да је он главом сокодржица. „Је ли вјера?“ упита гост. „Јест“ одврати кнез, „тврда, божја, по сто пута, непреломна.“ Пак скочи кнез на ноге, извади из једне шкрабице затотуљак новаца, и преброји сокодржици дукат на дукат до педесет. Сокодржица прихвати сојбину, омота је тврдо у убрус и положи за пас, пак почне причати редом: „Оновечери у сунчани заход, дође к мени човјек вјерни и уздани, и рече ми доста

смућен: „Ево пријатељу на мене гријех и мука. Ни радећи ни градећи, него по Божјој вољи, нападох нехотице на лупеже који смакоше звоно са светога Јована поборскога. Тајити грехота, јавити напаст, пак с једне на другу размишљај и гонетај, паде ми на ум да тебе помолим да будеш овоме послу сокодржица. Поклисару се глава не сијече, него хајде прими соубину, нека ти је од ње трећина, насочи лупеже и звоно, али ме не просочи до муке, за једнога Бога, јер ћу пропасти као длијето иза паса. Не шћеднеш ли поћи, на другога се човјека не ћу чисто обраћати, нек нам буде тај гријех у ортаџбини.“ — Да ти право речем, кнезе, нијесам никад у такве после газио, ни прста метао међу туђа врата, пак сам се дugo опирао и оговарао, да ко не помисди да сам се на дукате слакомио. Но кад чух да сок не сумаје наставити се на другу сокодржицу, и да ће ова крађа утонути, препанем се души, пак се примих, и дбх да ти причам ову вражју пређу: — Ево три године минуше од кад Љешњани оградише и освешташе нову цркву, свету Петку на сред поља. Залуду се на све стране мучили да набаве цркви звоно. Слади наруџбине у Млетке преко Котора, у Биоград преко Цетиња, у Цариград преко Скадра; не би им га суђено добавити ни за коју цијену, док ћаво, који ни оре ни копа, него ради око крштene душе, најери љетос два од њих у Приморје да копају вресове реваче, с којијема граде луде дуанцијама. Та су двојица у тебе влаштога коначили двије ноћи. Преминула у те дане једна баба поборска, пак и они дошли баби на погреб, да се напију радије, а назобљу кољива. Виђели на светоме Јовану онај лијени заклад, нарајили се златнијем му звуком, пак им паде на ум зла помисао, да своју цркву крађом окрасе. Кад дома, отворе се неколицини сељана. Рече Шуђо, што је тој ствари глава: „Ето нам зја црква гологлава као невјеста без вијенца, новци не помажу, а у томе Приморју цркава и звона као малога боба. Него хајте да свучемо светога Јована, а да обједнемо ову старицу, пак сва та грехота о мојој души. Да ти¹ нијесу свеци као ми саможиви и ћуди лакоме, да не би богати нага одио. Кад радим на славу божју ту ми нема ни гријеха ни чуда. А лако ћемо обисти; ако се дá звоно смаћи са цркве, није чисто жао светоме Јовану дати звоно светој Петки. Ако пак звоно на нашој цркви не занијеми и не промијени глас, није жао светој Петки прimitи дар. Него хајте неколико друга да га донесемо. Побори су далеко и под туђом повластицом, не ће доћи звону никад у траг; а и ако дођу, ми ћемо се кletи да смо га купили у незнана

¹ Можда.

трговца, пак звону звону наличи. Ко да разазна? Лупеж душу тони кад дома носи, а ми ћемо се клети у светој Петци, па нас она не ће пустити да се разгубамо.“ И тако крену њих деветина на божиће покладе, ноћу путују, а у алугама данују, док дођу трећи дан у мрак у Поборе. Била ноћ мрачна, а вријеме стравично; јаловили се облаци у оне поточине као из мијешине, а вјетрови се прегонили и зујали низ оне стрмне долине. Кад било глухо доба ноћи, приспију код светога Јована. Скоче два од њих и скину звону са звоника, по што му пасовима омотају туџањ да не звокотне. Уђену му у ухо троструку узицу, а кроз узицу промакну двоструки прљ“, пак два и два с њим на раме, измјенице кад им бреме дотужи; а остали неки напријед да калаuze, а неки страга у заплеће, од шуме до шуме, од панине до планине, док дођу дома и припну звону на свету Петку пак од мила Бога три дни без прекида звонили, купали, и тинкали.“ —

Кнез је слушао ову казалицу највишом помињом. С почетка се нашали: „Чуо сам гђе људи говоре да човјеку који хоће да замеће уљаник, требају три улишта, ако ће да му чела напредује; једно куповно, друго даровно, а треће крадовно; али још нијесам чуо да се крађом цркве красе. Ја ти, пријатељу, не ћу ни напомињати каква те веза веже. Ко се хвата у коло, треба и да игра, али се не био хваћати! Ја се нијесам још селом договорио хоћемо ли лупеже судом гонити, или звону прекрасти. Но рецимо сад да ћемо судом, требује да идеши с нама на Цетиње да тамо испричаш све то, суду, као што си мени. Ако се лупежи покоре, ако врате звону и плате самоседом соџбину а нама дангубу, добро! То се зло о најмањој прекиде, не ће требовати да казујемо сока. Но ако се по чем лупежи дадоше у нијек и у хашу, ако ни дође луч до ноката, а вода до ушију, хоће се сок да их за руке довати. Ја имам још један добри срок. Звону је на сред њега шупље као да си га сврдлом пропртио, пак ћу се при муци и стијем обисти. Кренемо ли звону у прекрађу, хоће нам се сок да ни у туђој земљи калаузи, јер се бојим издаје, да не присветимо док осветимо, да нам рози не порасту. Него ти остани сјутра у нас, а ја ћу окупити село и донијети дома договорну.“

Кад било сутра дан по ручку, викне позивач с поклича да иду сеоски домаћини на збор. Ево приступају браћства једно по једно пред цркву, свак се редом прекрсти и пољуби црквене вратнице, пак посједају у окоб, а кнез стаде да казива све редом, „Сад“ рече отресно „одлучите или ћемо на Цетиње да се

судимо, или ћемо по звону у прекрађу, — двије вас воље као кадију.“

На то барјактар заче први: „Ја ти се чудим, кнезже, кудси зашао, шта ће ти суд с лупежима? А да ми даду Ђешњани триста звона и чапру дуката, док не дође оно наше звено чиним се да сам без носа. И чујте ме добро, добри људи! одлучили како вам је драже, клели се и судили, ја вам не ћу дијела од тога. Сто се путај мирили, а сто подмиравали, док не пропоје над светијем Јованом оно старинско звено, којега ми је један дјед купио ево сто година на Сенегаљу, пак га пред душом намијенио цркви, један ви Бог а једна божја вјера, ходију звону у походе да знам за њега главу дати. Не узмогнем ли га донијети, а ја ћу га опучити да не звучи ни нама ни њима. Него хајте, ни један не остану жив, на преузим; док се ова сојбина не пронесе и не просије; да га донесемо дома или да га својом крвљу омочимо, да им црвн звони.“

На то одговори стари Рашко, прекрштенијех руку: „Ја сам за суд. Браза освета готова срамота. Да пођемо и погинемо, брука врх бруке. Света Петка далеко три конака, у туђој земљи, на сред руња поља, а око њега села и торови да не би перје месо изнијело, а камо ли ми ону груду туча. Барјактару је до кољена гђе је море најдубље, али данас се јошт нешто хоће осим голога јунаштва, а то је разлог. У разлог се дакле, за једнога Бога, да не изгинемо лудо! Држимо ли се суда, и правога пута, звону ће доћи, а лупежи остати грдни. Ударимо ли странптицом, набасаћемо на угасну погибију. Него хајдете на Цетиње да се судимо, пак можемо наопако кад драго. Ето, Богу хвала, данас суд на Цетињу као у којега драго краља, прави, разборити, неумитни, који не ће попријеко судити ни свому ни туђину. Сва та срамота пала на мој образ и браство, а јунаштво приштедимо вишој невољи!“

Стаде граја и препирање до подна. Неки хоће судом, неки силом, неки крадом; док се најпослије утишмају и склону на ону барјактареву, да пођу сутра дан по звону. На тому се мјесту одаберу девет друга, по стасу и по годинама цвијет поборске омладине, отворе цркву, целивају иконе, исповиједају се и водицом причесте, пак сваки расположи својем иметком као да ће збиља мријети. При растанку закуну се на часни крст, да ће донијети звону светому Јовану или листом изгинути. Свака кућа спреми својему војнику браћненице у торби, ракије, меса и хљеба пак их отпрате плачем и благословом до приморскога ждијела гђе се поцеливају и опросте, пак, удружив се са соком, наставе

путовање суботом. И њима је био конак даљу гром, а ходили и митали, од звијезде до звијезде, за соком сустопице.

Трећи дан, у први сат ноћи, присцију на једно ждијело. Бијаше небо ведро, а мјесечина на заходу. Гледају под собом пространо Љешко поље, гђе су га ошапила села, торови и колибе. Чују псе гђе око торина лају; чују чељад гђе по гувнима жито вршу и вјеју, гђе једно друго дозивље и разговоре воде. На једној узноситој ливади лежи црква света Петка, која се до побље бијели као лабуд уз мјесечину свијењу, а од побље осјениле је гране високог и густог јаблане. Колико су год ти четници вруће крви и на збр, колико их је год свијест слободила да добро раде, опет им се смрзну крв у жилама кад виђеше гђе су забројдили. Сједу, помоле се Богу, као икад скрушене, пак почну јести хљеба. По вечери узме кнез цунет пун ракије, и наздрави дружини овако: „О Боже и велики свети Јоване! ако идемо кому на напаст, сви девет паски главе изгубили: пси нам трупје изјели; не знало нам се гроба на овоме свијету ни по-која на другоме: но остали људима за укор до деветога паса. Ако ли смо прогнули правијем срцем да пренесемо ову задужбину нашијех старијех, и ако је она чиста и право стечена, света Петка мученице! ти помози да звono с миром дигнемо и понесемо на његов стари завичај, гђе је био посвећен и нацијењен, без погибије ни наше ни нашијех злотвора; да се на његов глас опет купимо и Бога хвалимо. Олакшај тешко бреме, омекшај ѡути туч, и посоколи срда наша!“ А сви рекну три пут: „амин“. Кнез да охрабри војску, што бијаше доста сјетна, окрене хитро с молитве на шалу: „Ја ћу,“ рече посмјехивајуће се, „пити први, јер се бојим, ако се је који од вас препао, да му не удари зуб о зуб, а руке не задрхтају, пак да не сломије цунет и не про-лије ракију, а ја да останем жедан.“

Кад у пољу, престане граја и чељад полијегају, а ноћ превади к другој половини, рече барјактар: „Ево је свак заспао и утишио у првоме сну, но хајте на посао! Остани ти, кнезе, самопети: а овом ждијелу у застави, а ја ћу с тројицом и са соком на звону, ако нам буде до муке да ни браниш плећа и повратак из поља, ако ли изгнemo, да не пође уз звono и кнез. А вас три друга вежите добро ресе од струкја при ћесе, да се којему не омажне јер би образније било да двојица погину, него да један изгуби струкју, да се ругају Црногорци: „А чудно ли су лацмани стругали, а нико их гонио није!“ Ако ли који погине, закунимо се да ћемо с њега оружје дићи да са Црногорци мртва не одеру; ако ли се који обраћи, да га свакако радимо

извући; ако ли га не могасмо извући, нека га друг притуче да им не паде у руке жив.“ Тако поставе на тле дуге пушке у пријекрст, пак се над њим закуну и опросте.

Тек први кокоти у селима запоју, она четири, пожанке и на прсте од нога, дођу код свете Петке. Бијаше спредњи зид висок три шежња, а на врх ластовице звоник и у њему умјешено звono. Како се пети? Обађу све око цркве и низ ливаду докле је побито мртвачко мраморје над гробљем. Свуда влада мртва тишина, стравична самоћа, нити се што друго чује до једине, која с најгорње стручице јаблана гугуће, и кврка жаба у лужини. Срећом нађу црковна врата притворена. Отворе их и уђу побожно. Једно је мало канђеоце пред дверима цкињело. Приступе један по један и целивају престолне иконе. У дну цркве нађу мртвачка носила, оплетена прућем, а прошивена блуrom и ликом. Припну их уз ластовицу црковну као стубе да се уз њих попну на звоник. У то рече барјактар: „Ја ћу се припети на врх ластовице, а ви чувајте сока, ако иоље видите војску, убите га као издајицу, нек мре прије нас, ако ли нађем звono заглављено тешко ћу га дићи без ударца, пак се бојим да га не опучим.“ Баци струку да се не омета, дохвати велику пушку лијевом руком, а десном се приљуби носилама, пак стаде да се пење. Тек да се докучи црквеног перваза, пукоше блуре и лико а носила се расплету, и барјактар суноврати на тле без да се обрани. Читав сат изгубе око плетера, док га тврдо вежу коноцљем и опет уза зид поставе. Барјактар се подне, пак са звоника помукло рече: „Није звono заглављено, али је око њега понова; ново му је пружало и телига; него уљези један у цркву и остави три плете на олтару да напиримо овај понов, да се не огријешимо светом Петком.“ У то барјактар умота својим пасом звону туцањ, а рукама исходеће клине из љовица и тури звono на тле. Бида око цркве земља мека, пак се ни чуо пад, ни цикло звono. Уђедну му коноцље у уши, а кроз коноцље прљ, пак брже боље к ждријелу, гђе су их дружина у метеризу чекала. Сви се изреде да целивају звono, пак придају ногама у беспуће док свану, а кад зора забијели, по што заметну траг, увку се у једну спилу гђе предане, пак опет странпутицама у трк ноћу, а дању у шуми, док на освіћ четвртка приспију на врх Бјелошкога Сокола. Већ се не крију ни боје, но размотај пасину а пусти туцањ, ударе у звono до Нобора, приморју на велико знамење.

Како су их дома дочекали не питај! Нити кога на путу чули ни виђели, а дошли пунанијех ћеса и објуженијех од росе пушака. Свако их љуби, грли, хвали, као да су ускрси; но ми се чини да јошт страже звono од Љешњана: јер ко што чини то и дочека.